

ΗΧΗΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ*

DAVID HOWES

Ο **David Howes** είναι καθηγητής Ανθρωπολογίας στο Πανεπιστήμιο Concordia του Καναδά. Κυριότερα έργα του: *Aroma: The Cultural History of Smell* (1994) [Σε συνεργασία με τους Constance Classen και Anthony Synnott, ελληνική έκδοση: *Άρωμα: Η πολιτισμική ιστορία της οσμής*, Αθήνα: Πλέθρον, 2005]. *The Varieties of Sensory Experience* (1991) [επιμ.]. *Cross-Cultural Consumption: Global Markets, Local Realities* (1996) [επιμ.]. Το πιο πρόσφατο βιβλίο του είναι το *Sensual Relations: Engaging the Senses in Culture and Social Theory* (2003).

Η θεωρία του προφορικού-ακουστικού τρόπου σκέψης επινοήθηκε από τους θεωρητικούς της επικοινωνίας Marshall McLuhan και Walter Ong για να εξηγηθούν όσα εκείνοι θεωρούσαν ασφαλή χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κοινωνικής και γνωσιακής οργάνωσης των μη-εγγράμματων κοινωνιών.¹ Σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία, όταν απουσιάζει η γραφή, η ομιλία αποτελεί απαραίτητα τον κυρίαρχο τρόπο επικοινωνίας. Αυτό έχει τις ακόλουθες συνέπειες: 1) αποδίδεται πρωτεύουσα θέση στον ήχο, 2) η ακοή αποτελεί την κυρίαρχη αίσθηση, 3) η διανοητική δραστηριότητα συνδέεται με την ακοή, 4) η γνώση θα πρέπει να μορφοποιείται σε λεκτικές φόρμουλες, όπως οι ομοιοκαταληξίες ή οι κοινοί τόποι, ώστε να μπορεί να απομνημονευτεί, και 5) η εξατομίκευση (η ορθολογική δόμηση) των ιδεών, όπως και των ανθρώπων, είναι συγκριτικά ασήμαντη. Το τελευταίο σημείο προκύπτει από την ιδέα ότι η ακοή είναι περιεκτική, συναισθηματική αίσθηση. Αντιθέτως, υποστηρίζει αυτή η θεωρία, η σκέψη στις εγγράμματες κοινωνίες τείνει να είναι ορθολογική ή αντικειμενική, καθώς και γραμμική ή προσδεμένη σε μία και μόνη (εξατομικευμένη) οπτική γωνία. Αυτό συμβαίνει επειδή η μετάβαση από την προφορικότητα στην εγγραμματοσύνη περιλαμβάνει την υποκατάσταση «του αυτιού με το μάτι» και το διαχωρισμό «του γνωρίζοντος υποκειμένου από το αντικείμενο της γνώσης» (δεδομένου του ότι η γνώση μπορεί στο εξής να εξωτερικευτεί στη γραφή και δεν χρειάζεται πια να στηρίζεται στη μνήμη αυτή καθ' αυτή).

Θα ήθελα να υποβάλλω σε έλεγχο τη θεωρία του προφορικού-ακουστικού τρόπου σκέψης με βάση τις εθνογραφικές αναφορές για μια συγκεκριμένη μελανησιακή πολιτισμική περιοχή, την περιφέρεια Μασσίμ της Παπούα Νέας Γουινέας, όπου η εγγραμματοσύνη ελάχι-

στα έχει εισχωρήσει μέχρι σήμερα. Τα δεδομένα από αυτήν την περιοχή καταδεικνύουν ότι η θεωρία αντιστοιχεί εν μέρει σε ορισμένες πλευρές της ιθαγενούς πραγματικότητας, σπανίως όμως για τους αναμενόμενους λόγους. Αυτή η έλλειψη συμφωνίας οφείλεται στο γεγονός ότι η θεωρία του προφορικού-ακουστικού τρόπου σκέψης στηρίζεται σε ορισμένες χαρακτηριστικά δυτικές παραδοχές σχετικά με τη φύση των αισθήσεων, τη λειτουργία της γλώσσας και τις αναπαραστατικές δυνάμεις της νόησης – παραδοχές που θα πρέπει να αποκαλυφθούν και να αμφισβητηθούν. Θέλω ιδιαίτερα να θέσω σε αμφισβήτηση την ιδέα ότι οι κοινωνίες μπορούν να κατηγοριοποιούνται με αναφορά σε μία και μόνη «κυρίαρχη» αίσθηση, καθώς και ότι οι τεχνολογίες της επικοινωνίας είναι ο καθοριστικός παράγοντας σε ό,τι αφορά τη μορφή της επιστημολογικής τάξης μιας δεδομένης κοινωνίας. Είναι δείγμα επιπολαιότητας το να εστιάζει κανείς αποκλειστικά στις τεχνολογίες για την επικοινωνία του λόγου. Όλοι ανεξαιρέτως οι πολιτισμοί στηρίζονται και σε άλλα μέσα, πέραν της γλώσσας, για να προσλάβουν τον κόσμο. Τα μη-λεκτικά μέσα, όπως ο στολισμός του σώματος και το ισχύον νόμισμα (στην περίπτωση που θα εξετάσουμε, τα κοσμήματα *κούλα*), αξιώνουν προσεκτική μελέτη ως εναλλακτικές εκφράσεις της επιστημολογικής τάξης μιας δεδομένης κοινωνίας ή του τρόπου με τον οποίο προσλαμβάνει τον κόσμο μέσω των αισθήσεων.

Η αισθητηριακή δυναμική του δακτυλίου *κούλα*

Η περιφέρεια Μασσίμ, που βρίσκεται στα ανοικτά του νοτιοανατολικού άκρου της Παπούα Νέας Γουινέας, είναι γνωστή για το φυσικό κάλλος των ηφαιστειογενών νησιών της, των κοραλλιογενών υφάλων της και των σμαραγδένιων λιμνοθαλασσών της. Ο διασημότερος κοινωνικός θεσμός της περιοχής είναι ο δακτύλιος *κούλα*, ένας τεράστιος κύκλος τελετουργικών ανταλλαγών μεταξύ των νησιών, που περιγράφηκε για πρώτη φορά από τον Bronislaw Malinowski στους *Αργοναύτες του δυτικού Ειρηνικού (Argonauts of the Western Pacific)*. Δύο είδη κοσμημάτων κινούνται σε αντίστροφες μεταξύ τους φορές γύρω απ' αυτόν τον δακτύλιο: περιδέραια (*soulava* ή *bagi*) και περιβραχιόνια από κοχύλια (*mwali*). Τα πρώτα κυκλοφορούν προς την κατεύθυνση της κίνησης των δεικτών του ρολογιού, τα άλλα αντιστρόφως. Ο κάθε άντρας που συμμετέχει στο *κούλα* (ελάχιστες είναι οι γυναίκες που παίρνουν μέρος) πρέπει επομένως να έχει τουλάχιστον δύο παρτενέρ, έναν στα δεξιά του από γεωγραφική άποψη, από τον οποίο δέχεται περιδέραια σε αντάλλαγμα για τα περιβραχιόνια από κοχύλια που του δίνει, κι έναν στα αριστερά του, από τον οποίο παίρνει περιβραχιόνια από κοχύλια σε αντιστάθμισμα των περιδεραίων που του προσφέρει.

Ο Malinowski περιέγραψε τον τρόπο λειτουργίας του δακτυλίου *κούλα* από τη σκοπιά των νησιών Τρόμπριαντ. Άλλοι εθνογράφοι που έχουν συμβάλει στη γνώση μας γι' αυτόν το θεσμό είναι ο Reo Fortune για το Ντόμπου, ο Geza Roheim για το Ντουάου (νήσος Normanby) και η Nancy Munh για το Γκάουα. Η δική μου έρευνα στην περιοχή επικεντρώθηκε στο Μπουαϊόουα (στα νοτιοανατολικά της νήσου Fergusson).

Σε ολόκληρη την περιοχή που καλύπτει το *κούλα*, οι άνθρωποι οργανώνονται σε μικρές, μητρογαμμικές, εξωγαμικές ομάδες, οι οποίες ονομάζονται *dala* στα βόρεια και ανατολικά και *susu* στα δυτικά και τα νότια, με συλλογικά δικαιώματα πάνω στη γη τους. Ένα βασικό χαρακτηριστικό αυτής της μορφής κοινωνικής οργάνωσης

που απαντάται στο Μασσίμ είναι η διαλεκτική σχέση μεταξύ της εξατομίκευσης του προσώπου ή της «επέκτασης προς τα έξω» του εαυτού και της προστασίας των αποθεμάτων της ομάδας. Η επέκταση προς τα έξω, ή «η διάτρηση του μητρογαμμικού ορίου που διαχωρίζει τον εαυτό από τους άλλους», όπως ορίζει αυτήν τη διαδικασία η Annette Weiner, επιτυγχάνεται μέσω της προσφοράς δώρων σε άλλους και της λήψης δώρων σε ανταπόδοση.² Αυτή η προσφορά αντιπροσωπεύει έναν περιορισμό των αποθεμάτων της *dala* ή της *susu*. Παρόλα αυτά, η φήμη που αποκομίζει το άτομο μέσω της ανταλλαγής αντανακλάται στη μητρογαμμική ομάδα καταγωγής του και αυξάνει σημαντικά τη δική της φήμη. Ως αποτέλεσμα, στον κόσμο του Μασσίμ, το άτομο, κατά τεκμήριο, προσλαμβάνεται ως επέκταση της ομάδας, και όχι σαν να βρίσκεται σε αντιπαράθεση μ' αυτήν.

Σύμφωνα με τον Malinowski, το στοιχείο που εμπυχώνει το *κούλα* είναι «η αγάπη για το πάρε δώσε αυτή καθαυτή».³ Δεν τίθεται ποτέ ζήτημα παζαριού για ένα περιβραχιόνιο από κοχύλια ή ένα περιδέραιο, για παράδειγμα. Η Weiner, που επίσης έχει κάνει έρευνα στα Τρόμπριαντ, έχει εκφράσει αμφιβολίες για το οικόδομημα του Malinowski. Σύμφωνα μ' αυτήν τη συγγραφέα, το *κούλα* δεν αφορά «το να δίνεις χάριν της ίδιας της προσφοράς, αλλά το να δημιουργείς τη δική σου ατομική φήμη μέσω της κυκλοφορίας αντικειμένων που συσσωρεύουν τις ιστορίες των ταξιδιών τους και τα ονόματα εκείνων που τα κατείχαν».⁴

Η «φήμη» στη γλώσσα των Τρόμπριαντ, όπως και σε άλλες γλώσσες Μασσίμ, υποδηλώνεται με τη λέξη *butu*, που σημαίνει επίσης «θόρυβος, ήχος». Έτσι, η κυκλοφορία των αντικειμένων του *κούλα* γίνεται αντιληπτή από τους ίδιους τους Μασσίμ σε συνδυασμό με την παραγωγή και την κυκλοφορία του ήχου. Αυτό υποδηλώνει ότι για να γίνει κατανοητό το *κούλα* εκ των ένδον είναι επιτακτική ανάγκη να εκπαιδευτούν τα αυτιά στην ανάλυση αυτού του θεσμού. Οι περισσότερες μελέτες μέχρι σήμερα έχουν εστιάσει στα αντικείμενα της ανταλλαγής *κούλα*, όχι στους ήχους του. Αυτές οι μελέτες έχουν αποφέρει πολλά σημαντικά ευρήματα σχετικά με τις οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις του *κούλα*, αλλά παραμένουν ατελείς. Αυτό που χρειάζεται είναι μια ολοκληρωμένη αισθητηριακή ανάλυση της τελετουργικής ανταλλαγής στον κόσμο του Μασσίμ. Η ανάλυση της ανταλλαγής *κούλα* που ακολουθεί αρχίζει με τη γευστική διάσταση και κορυφώνεται με την ακουστική.

Η φιλοξενία μέσω της παροχής φαγητού είναι ένας από τους στυλοβάτες του καλού ονόματος που διαμορφώνει κάποιος στο *κούλα*, ενώ το καλό φαγητό είναι ένας από τους κύριους λόγους για να πάει κανείς σε μια αποστολή *κούλα*. Την ίδια στιγμή, η δραστηριότητα του φαγητού τοποθετείται στο χαμηλότερο σημείο στην ιεραρχία των δραστηριοτήτων του *κούλα*. Τα κοινά μέλη μιας αποστολής πρέπει να στηρίζονται, για τη διατροφή τους, στις δικές τους προμήθειες, μέχρις ότου αποκτηθούν τα πρώτα δώρα *κούλα*, ενώ οι αρχηγοί (οι ιδιοκτήτες των κανό) δεν θα αγγίζουν το τοπικό φαγητό μέχρις ότου αποκτήσουν το σύνολο των κοσμημάτων που τους αναλογεί. Ο αγωνιστικός χαρακτήρας της ανταλλαγής κυριαρχεί έναντι των απολαύσεων του φαγητού.

Ο Malinowski καταγράφει ότι «η αποχή από το φαγητό είναι [για τους Τρόμπριανούς] αρετή και το να πεινάς, ή ακόμα και το να έχεις γερή (*sound*) όρεξη, είναι ντροπή».⁵ Η στάση αυτή είναι βαθιά εδραιωμένη στον κόσμο του Μασσίμ. Φαίνεται να υπάρχουν τρεις λόγοι για τους οποίους το να έχει κανείς καλή όρεξη προκαλεί ντροπή. Και οι τρεις έχουν να κάνουν με τη σημασία

που αποδίδεται στο «έργο της επέκτασης προς τα έξω» στον κόσμο του Μασσίμ. Ο πρώτος αφορά τον τρόπο με τον οποίο το φαγητό στέκει εμπόδιο στη δυνατότητα κάποιου να προσφέρει. Ο λιγότερο παραγωγικός τρόπος να διαθέσει κανείς τα αποθέματα φαγητού που διαθέτει είναι να τα καταναλώσει ο ίδιος. Θεωρείται πολύ καλύτερο, υπό την έννοια του ότι μπορεί να παράγει δόξα, το να χρησιμοποιήσει κανείς τη μαγεία που κόβει την όρεξη στον εαυτό του και τους συγγενείς του, έτσι ώστε το φαγητό να παραμείνει διαθέσιμο προς διανομή σε υπερπόντιους επισκέπτες του *κούλα*. Το πλεονέκτημα μιας τέτοιας πορείας δράσης, όπως εξήγησε ένας άντρας Γκάουα στη Nancy Munh, είναι ότι οι επισκέπτες «θα μεταφέρουν μακριά το θόρυβό της...τη φήμη της... Αν φάμε οι ίδιοι, δεν θα υπάρξει θόρυβος, ούτε φήμη, θα χαθεί... Το Γκάουα δεν θα είχε καθόλου κοχύλια *κούλα*».⁶

Ο δεύτερος λόγος είναι ότι το φαγητό γίνεται αισθητό ως κάτι που σε βαραίνει και σου προκαλεί λήθαργο. Στις τελετουργικές περιστάσεις, θέλει κανείς να αισθάνεται ευδιάθετος και ευκίνητος, σαν κανό που χοροπηδάει πάνω στα κύματα. Ο τρίτος λόγος είναι ότι το φαγητό θεωρείται ότι καταστρέφει ή ότι θαμπώνει τη σιλικονότητα του στολισμού του σώματος. Η υποβόσκουσα αιτιολογία γι' αυτές τις πίστεις είναι ότι το φαγητό είναι μια πράξη *εσωτερικής* συνδεδεμένη με τη νωθρότητα και το σκοτάδι του εσωτερικού του σπιτιού. Η μαγεία της ομορφιάς που ασκείται στο *κούλα* στοχεύει στην *εξωτερική* του προσώπου, που επιτυγχάνεται με την απόξεση της συνηθισμένης επικάλυψης του σώματος, του «σκοταδιού της απόκρυψης», και την επέκταση του σώματος στο φως μέσω των χρωμάτων που δίνουν μια «διασταλτική ποιότητα οξείας λαμπρότητας στο σώμα, που εντείνει την ορατότητα και την παρουσία».⁷ Η θέα του απαστράπτοντος σώματος και του προσώπου του επισκέπτη του *κούλα* θεωρείται ότι κάνει τις αισθήσεις του οικοδεσπότη να ζαλιστούν, ή ότι του «κινεί το νου», σύμφωνα με την τοπική έκφραση, και «χαλαρώνει» τη λαβή του πάνω στα κοσμήματα που κρατάει, ώστε να παραιτηθεί από αυτά.⁸ Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, η πράξη της φανέρωσης ή της «θεατότητας» τοποθετείται σε υψηλότερο σημείο σε σχέση με την πράξη του φαγητού στην ιεραρχία των δραστηριοτήτων του *κούλα*, και κανένας αρχηγός αποστολής *κούλα* που σέβεται τον εαυτό του δεν θα καταναλώσει τοπική τροφή μέχρις ότου αποκτηθούν τα κοσμήματα. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι υπάρχουν περισσότερα στοιχεία στον στολισμό του σώματος στο Μασσίμ από όσα συναντά το μάτι. Ουσιαστικά, η κάθε πράξη αυτο-καλλωπισμού επεκτείνει το σώμα δια της οσμής, όσο και δια του φωτός, εφόσον όλες οι τοπικές καλλυντικές ουσίες (οι ιθαγενείς βαφές και τα λάδια) είτε είναι μυρωδικές από τη φύση τους, είτε τις κάνουν αρωματικές. Μ' αυτόν τον τρόπο, όλες οι αισθήσεις οδηγούν απαρεγκλίτως στην ακουστική διάσταση της ανταλλαγής *κούλα*.

Να είσαι η ομιλία του *κούλα*: αποκτώντας το βασίλειο των κεραυνών
Ένας «άντρας με επιρροή» στο Μασσίμ αισθάνεται περήφανος για το γεγονός ότι υπάρχουν νησιά όπου οι άνθρωποι «δεν έχουν δει ποτέ το πρόσωπό μου, αλλά ξέρουν το όνομά μου».⁹ Μια τέτοια φήμη πηγάζει από την κυκλοφορία του ονόματος του συγκεκριμένου άντρα σε συνδυασμό με τα αξιοσημείωτα κοχύλια, τα οποία επίσης διακρίνονται με ονόματα, που έχουν περάσει από την κατοχή του. Αυτή είναι η ακουστική διάσταση της ανταλλαγής *κούλα*, μια διάσταση που, από τους ίδιους τους Μασσίμ, θεωρείται πιο περιεκτική από την οσφρητική ή την οπτική διάσταση, και

έχει γίνει αντικείμενο μεγαλύτερης συμβολικής επεξεργασίας. Ο λόγος γι' αυτήν τη μεγαλύτερη επεξεργασία φαίνεται να είναι ότι δεν τίθενται γεωγραφικοί περιορισμοί στην απόσταση στην οποία μπορεί να αναφερθεί το όνομα κάποιου προσώπου, ενώ υπάρχουν περιορισμοί στην απόσταση στην οποία μπορεί κάποιο πρόσωπο να γίνει ορατό ή αντιληπτό δια της οσφρήσεως.

Η καλύτερη εισαγωγή στο ζήτημα της ακουστικής του «*kulaing*»¹⁰ είναι να εξετάσουμε τα διαδοχικά βήματα που απαιτούνται για την απόκτηση μιας θέσης στο βασίλειο των αστέρων [το σταρ-σύστημα] του *κούλα* (*kula stardom*) – ή ίσως το βασίλειο των κεραυνών («*thunderdom*») να ήταν μια καλύτερη λέξη, εφόσον στην πραγματικότητα πρόκειται για μια διαδικασία κατά την οποία γίνεται κανείς ένα όνομα χωρίς πρόσωπο. Η διαδικασία αυτή είναι πολύ διαφορετική από το βασίλειο των αστέρων όπως το γνωρίζουμε στη Δύση. Αυτή η μεταφορά υποδεικνύεται στους καταληκτικούς στίχους από ένα ξόρκι του *κούλα*: «Η φήμη μου είναι σαν τον κεραυνό/ το περπάτημά μου είναι σαν το σεισμό».¹⁰ Οι λέξεις αυτές συμπυκνώνουν τη φιλοδοξία του κάθε άντρα που συμμετέχει στο *κούλα*.

Ο όμορφος νέος άντρας του *κούλα*, που μόλις αρχίζει τη σταδιοδρομία του (συνήθως με τη συνδρομή ενός κοχυλιού που του παρέχει ο πατέρας του ή ο αδελφός της μητέρας του), δίνει μεγάλη σημασία στο στολισμό του σώματός του. Πηγαίνει σε διάφορα μέρη για να τον δουν, αλλά κυρίως για να ακούσει. Το να ακούς είναι μια πολύ πιο παραγωγική δραστηριότητα από το να σε βλέπουν, υπό δύο έννοιες. Πρώτον, με το να εμφανίζεται να ακούει και να παρέχει τη βοήθειά του στο χορηγό του (τον πατέρα του ή τον αδελφό της μητέρας του), ο νεαρός γίνεται γνωστός στους πατενέρ του τελευταίου για τη συνέπεια και την αξιοπιστία του, και γι' αυτό το λόγο βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση να κληρονομήσει αυτός τις διαδρομές του *κούλα* του μεγαλύτερου άντρα. Δεύτερον, μόνο ακούγοντας τους λόγους των γεροντότερων θα μπορέσει ο νεαρός να αποκτήσει τη γνώση των ονομάτων, των ιστοριών των διαφόρων συναλλαγών και των τοποθεσιών όπου βρίσκονται τώρα τα κοχύλια, καθώς και τις ικανότητες στην ομιλία που απαιτούνται για μπορέσει να αποκτήσει ο ίδιος κοχύλια.

Η «ομιλία του *κούλα*» περιλαμβάνει τον λόγο για τις ταυτότητες και τις τοποθεσίες των κοχυλιών, καθώς και τις ρητορικές ικανότητες που απαιτούνται για να πείσει κανείς τους πατενέρ του να παραιτηθούν από τα κοχύλια τους. Ο «άντρας με επιρροή», ή «μεγάλος άντρας», είναι αυτός που κατέχει αυτόν τον τρόπο ομιλίας και έχει, επομένως, καθιερωθεί ως «όνομα» – δηλαδή, κάποιος «που οι άλλοι οφείλουν να 'ακούνε'...ή αισθάνονται υποχρεωμένοι να 'συμφωνήσουν' με τις απαιτήσεις του».¹¹ Γι' αυτήν την έννοια, το όνομα ενός άντρα συνοψίζει όλες τις πράξεις πειθούς που αυτός έχει επιτύχει στην πορεία της καριέρας του στο *κούλα*. Οι νεαροί άντρες αισθάνονται να τους λείπει το όνομα. Πράγματι, το πρόβλημα για τον νεαρό άντρα είναι ακριβώς ότι είναι ένα πρόσωπο χωρίς όνομα. Φιλοδοξία του είναι να γίνει ένα όνομα χωρίς πρόσωπο. Θέλει να ξεπεράσει το στάδιο κατά το οποίο τον βλέπουν και να φτάσει σ' αυτό κατά το οποίο μιλούν γι' αυτόν ή ακούνε γι' αυτόν. Αυτή είναι η τροχιά του βασιλείου των κεραυνών.

Η επιτυχής καριέρα στο *κούλα* περιλαμβάνει μια προοδευτική πορεία από το πεδίο της όρασης σ' αυτό του ήχου. Αυτή η ιεράρχηση των αισθητηριακών ποιότητων του προσώπου εκδηλώνεται και με άλλους τρόπους. Ας εξετάσουμε, για παράδειγμα, τα ονόματα των διαφόρων κατηγοριών στις οποίες ταξινομούνται τα κοχύλια στη νήσο Βακούτα, στα νότια Τρόμπριαντ.¹² Στο Βακούτα,

το υψηλότερο επίπεδο ή κατηγορία των *bagi* (περιδέραια) ονομάζεται *Bagiriku*, και *riku* και σημαίνει «σεισμός» ή «σειώ». Λέγεται ότι όταν ένας άντρας ακούσει το όνομα ενός κοσμήματος που ανήκει σ' αυτήν την κατηγορία, το σώμα του θα «σειστεί από πόθο». Η δεύτερη τη τάξει κατηγορία ονομάζεται *Bagidou*, και *dou* και σημαίνει «καλώ, γνέφω». Τα περιδέραια αυτής της κατηγορίας λέγεται ότι «καλούν» τα περιβραχιόνια από κοχύλια προς αυτά. Το όνομα της ανώτερης κατηγορίας των *mwali* (περιβραχιόνια από κοχύλια), *Mwarikau*, περιλαμβάνει μια αναφορά στην τυφλότητα (*kau*), που θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως μια συνεκδοχή του γήρατος, δεδομένου ότι η αδύναμη όραση συνδέεται πολιτισμικά με την προχωρημένη ηλικία. Η δεύτερη τη τάξει κατηγορία περιβραχιόνιων από κοχύλια ονομάζεται *Mwaributu*, και *butu* σημαίνει «θόρυβος, ήχος» και «νέα, διαδόσεις» – επομένως «φήμη».

Όλα τα κοσμήματα που ανήκουν στις προαναφερθείσες κατηγορίες διακρίνονται από το γεγονός ότι κατέχουν ατομικά ονόματα και ατομικές ιστορίες, πέραν των απαραίτητων απτικών και οπτικών ποιοτικών χαρακτηριστικών (διάμετρος ή μήκος, απαλότητα, χρώμα, κλπ.). Είναι χαρακτηριστικό ότι τα ονόματα αυτών των κατηγοριών δεν αναφέρονται καθόλου σ' αυτά τα τελευταία ποιοτικά χαρακτηριστικά. Αντιθέτως, οι αναφορές στα ονόματα έχουν όλες να κάνουν με τα ηχητικά και κιναισθητικά χαρακτηριστικά των ακουστικών και των κινητικών αποτελεσμάτων που θεωρείται ότι παράγουν τα κοσμήματα.

Bwibwi είναι ο όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη γκάμα των προσαρτημάτων ή των συμπληρωμάτων των κοχυλιών, όπως οι χάντρες του εμπορίου, οι σπόροι, άλλα είδη κοχυλιών, καθώς και κομματάκια πλαστικού ή ντενεκέ. Αυτά τα συμπληρώματα υποδηλώνουν το στάτους και την ταξινόμηση ενός κοχυλιού: για παράδειγμα, πέντε κοχύλια κάουρι που συμπληρώνουν το χείλος ενός περιβραχιόνιου από κοχύλια σημαίνουν ότι αυτό ανήκει στην κατηγορία *Mwarikau*. Σύμφωνα με τη Shirley Campbell, τα συμπληρώματα υποδηλώνουν στάτους αλλά δεν προσθέτουν κάτι σ' αυτό: είναι «απλά στολίδια». ¹³ Πρόκειται για ατυχή επιλογή λέξεων. Τα πράγματα που φαίνονται να είναι απλά στολίδια είναι κατά κανόνα φορτωμένα με συμβολική σημασία στο Μασσίμ. Για παράδειγμα, οι αισθητηριακές ποιότητες των μέσων που χρησιμοποιούνται για να στολίσουν ή να «επεκτείνουν» το σώμα ενός ατόμου δεν υποδηλώνουν απλώς αλλά συγκροτούν την αξία αυτού του ατόμου. Ότι το ίδιο συμβαίνει και με τα στολίδια από κοχύλι γίνεται φανερό όταν εξετάσουμε τα αισθητηριακά αποτελέσματα που παράγονται από τα συμπληρώματα.

Ως επί το πλείστον, τα προσαρτήματα χρησιμοποιούνται για να επεκτείνουν τα όρια του κοσμήματος με βάση την κιναισθησία τους και τον τρόπο με τον οποίο κάνουν έναν καμπανιστό ή κουδουνιστό θόρυβο. Ταιριάζει απόλυτα το γεγονός ότι τα συμπληρώματα μεγεθύνουν το σώμα του κοχυλιού, επεκτείνοντάς το προς τα έξω στο χώρο, δεδομένης της σύνδεσης μεταξύ καλλωπισμού και εξωτερίκευσης που αναφέραμε προηγουμένως. Ταιριάζει επίσης απόλυτα το γεγονός ότι μεταδίδουν κίνηση (ειδικότερα μια τρεμουλιαστή κίνηση) στο κοχύλι, εφόσον η ουσία ενός κοσμήματος εντοπίζεται στην κινητικότητά του – στην ιδιότητά του να μεταβιβάζει. Η κύρια λειτουργία των συμπληρωμάτων, ωστόσο, είναι να «σηματοδοτήσουν την επιτυχία στην ανταλλαγή του *κούλα* μέσω του ήχου», εξ ου και η σημασία του καμπανιστού ή του κουδουνιστού ήχου που κάνουν. ¹⁴ Η λειτουργία αυτή είναι ιδιαίτερα σαφής στο Βακούτα, όπου η ανταλλαγή του *κούλα* γίνεται κυρίως κατά τη διάρκεια της νύχτας. Ο άντρας που μόλις κέρδισε ένα κόσμημα βάζει

έναν φίλο του να του το μεταφέρει στην παραλία. «Αποκρινόμενοι στον (καμπανιστό) ήχο του *bwibwi*, οι χωριανοί θα τον φωνάξουν από το σκοτάδι για να τον ρωτήσουν για ποιον το μεταφέρει». ¹⁵ Τα νέα μεταφέρονται γρήγορα και σύντομα το όνομα του άντρα και αυτό του κοσμήματος βρίσκονται στα χείλη όλων.

Ο ήχος του *bwibwi* που καμπανίζει είναι η πρώτη άμεση συνέπεια της επιτυχίας του άντρα που έχει μόλις κερδίσει ένα κόσμημα στην ανταλλαγή του *κούλα*. Πιστεύεται ότι τα νέα αναμεταδίδονται από διάφορα όντα, όπως η βάρανος σαύρα, που τα διαλαλεί στη νήσο Τεουάρα (στα ανοιχτά του Ντόμπου). «Οι γυναίκες που παραμένουν στο σπίτι [στο Ντόμπου] ακούνε τον ήχο και κυκλοφορούν την είδηση ότι οι άντρες τους έχουν εξασφαλίσει κοσμήματα». ¹⁶ Το ίδιο περίπου συμβαίνει και στα Τρόμπριαντ: κατά την επιστροφή από το Ντόμπου, οι συγγενείς των ταξιδευτών του *κούλα* που περιμένουν «υποστηρίζουν ότι ακούνε το βουητό του κεραυνού και νιώθουν τη γη να τρέμει – μαρτυρία της φύσης για την επιτυχία του ταξιδιού και την εξαπλούμενη φήμη των αντρών». ¹⁷ Με την ασφαλή επιστροφή των αντρών, οι γυναίκες συνθέτουν και επιτελούν τραγούδια για να τιμήσουν την επιτυχημένη αποστολή:

[Οι γυναίκες, και όχι οι άντρες, είναι] οι άλλοι που μετασηματίζουν την υπόσταση των αντρών που δρουν, μετατρέποντας τις ιδιαίτερες πράξεις και τα υλικά αποκτήματα των τελευταίων σε ποιητικό λόγο που κυκλοφορεί πέρα απ' αυτούς, από τα τεχνουργήματα και τα σχετικά στιγμιαία συμβάντα. Την ίδια στιγμή που [αυτά] τα άσματα αναφέρονται στη φήμη και τις διαδικασίες απόκτησής της, καθιστούν επίσης διάσημο αυτό για το οποίο ψάλλουν. ¹⁸

Ο θόρυβος και η κινητικότητα είναι η πηγή της «ιστορίας» ενός κοχυλιού (κατά κυριολεξία, το να μιλάνε γι' αυτό) καθώς αυτό κυκλοφορεί αλλάζοντας χέρια και κάποια στιγμή αποκτά τη δική του ατομική διαδρομή και το δικό του προσωπικό όνομα. Ωστόσο, τα περισσότερα κοχύλια, όπως και οι περισσότεροι άνθρωποι, ποτέ δεν φτάνουν να αποκτήσουν στάτους στις ανώτατες βαθμίδες της ανταλλαγής του *κούλα*. Κρίνονται ως πολύ μικρά για να αξιώσουν ένα όνομα στην πρώτη θέση, κι έτσι δεν υπάρχει τρόπος να ακολουθήσει κανείς τα ίχνη τους. Φτάνουν σε ένα νησί σε μεγάλους αριθμούς και αναχωρούν σε μεγάλους αριθμούς, ή όπως τίθεται το ζήτημα στο ιδίωμα της Γκάουα, «εξαφανίζονται». Στην πραγματικότητα περνούν απαρατήρητα, παρόλο που ο μεγάλος αριθμός τους τα καθιστά ουσιαστικά περισσότερο ορατά σε σχέση με τα μεγάλα, παλαιότερα, αργοκίνητα *mwali* και *bagi*. Το σημείο αυτό αποκαλύπτει πολύ ωραία πώς το να είσαι ένα αντικείμενο ή ένα πρόσωπο χωρίς όνομα είναι σαν «να μην είσαι» στους Μασσίμ. Η ύπαρξη, όπως και η ομορφιά, εξαρτάται από το αυτί του παρατηρητή.

Οι αισθήσεις στον κόσμο του Μασσίμ

Υπό το φως των εθνογραφικών δεδομένων που παρατέθηκαν μέχρι στιγμής, τα αξιώματα της θεωρίας του προφορικού-ακουστικού τρόπου σκέψης περιλαμβάνουν τα εξής:

1) Αποδίδεται πρωτεύουσα θέση στον ήχο. Πράγματι, αποδίδεται πρωτεύουσα θέση στον ήχο ή το «θόρυβο», σε αντίθεση με το φως, στον κόσμο του Μασσίμ. Ωστόσο, αυτό αποτελεί συνέπεια της σημασίας που έχει η «επέκταση προς τα έξω» και άλλες αντίστοιχες πολιτισμικές αξίες, και όχι απλά συνέπεια της απουσίας της γραφής. Ο ήχος αποκτά αξία εξαιτίας της δύναμής του να ενδυναμώνει την παρουσία ενός ατόμου. Ο ήχος πιστώνεται

επίσης με ένα μεγαλύτερο δυναμικό επέκτασης σε σχέση με το φως, επειδή το όνομα κάποιου μπορεί να αναφερθεί σε πολύ μεγαλύτερη απόσταση από αυτή στην οποία μπορεί αυτός ή αυτή να ιδωθεί. Η ακοή, και όχι η όραση, είναι η αίσθηση που λειτουργεί εξ αποστάσεως στον κόσμο του Μασσίμ.

2) *Η ακοή αποτελεί την κυρίαρχη αίσθηση.* Είναι δυνατόν να ερμηνεύσουμε την ακοή ως την κυρίαρχη αίσθηση στον κόσμο του Μασσίμ. Για παράδειγμα, συνδέεται τόσο με την κοινωνικοποίηση όσο και με την πνευματική υγεία, όπως μπορεί κανείς να συμπεράνει από το ακόλουθο γνωμικό σχετικά με την ανατροφή των παιδιών, που προέρχεται από το Ντουάου: «Αν ένα παιδί τριγυρνάει συνεχώς σε άλλα χωριά και δεν ακούει τον πατέρα του και τη μητέρα του, όταν οι γονείς του πεθάνουν θα γίνει σαν *uwaiwa* [τρελός], δεν θα ξέρει να κάνει τα πράγματα σωστά». ¹⁹ Ανάλογο ενδιαφέρον έχει να επισημάνουμε ότι ο αρχηγός των θεών του κάτω κόσμου των Τρόμπριαντ θεωρείται ότι έχει μεγάλα αυτιά που πλαταγίζουν ασταμάτητα. ²⁰ Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι τα υπερβολικά αυτιά αυτής της θεότητας μπορεί να θεωρηθεί ότι απεικονίζουν τον διευρυμένο ρόλο της ακοής στον πολιτισμό του Μασσίμ.

Ωστόσο, αυτή η ερμηνεία της πολιτισμικής προτεραιότητας της ακοής είναι παραπλανητική, στο βαθμό που αποσπά την προσοχή από το γεγονός ότι ακόμη μεγαλύτερη αξία και προσοχή δίνεται στο «να ακούγεσαι». Το ίδιο συμβαίνει και με τις άλλες αισθήσεις: το να σε βλέπουν αξιολογείται ως σημαντικότερο του να βλέπεις, το να σε μυρίζουν αξιολογείται ως σημαντικότερο του να μυρίζεις ο ίδιος και το να μην τρως (έτσι ώστε να υπάρχει περισσότερο φαγητό για διανομή σε άλλους) αξιολογείται ως σημαντικότερο του να τρως. Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η πρόσληψη του κόσμου δια των αισθήσεων στην ψυχολογία του Μασσίμ είναι, με έναν πολύ ενδιαφέροντα τρόπο, ακριβώς ο αντίστροφος από τον τρόπο με τον οποίο η πρόσληψη γίνεται αντιληπτή στη δυτική ψυχολογία. Στο Μασσίμ, η πρόσληψη έχει να κάνει με την παραγωγή αποτελεσμάτων πάνω σε άλλους, εναντίον της υποδοχής εισερχομένων ερεθισμάτων. Αυτή η εκκεντρική αντίληψη για τη διαδικασία πρόσληψης είναι συνεπής με την πολιτισμική έμφαση στην «επέκταση προς τα έξω». Η εκπεμπόμενη από τον εαυτό, σε αντίθεση με την επικεντρωμένη στον εαυτό, διεύθυνση της αισθητηριακής ψυχολογίας των Μασσίμ μπορεί επίσης να θεωρηθεί ότι συμβαδίζει με τον προσανατολισμένο στην ανταλλαγή, σε αντίθεση με τον προσανατολισμένο στην κατανάλωση, χαρακτήρα της κοινωνίας του Μασσίμ.

3) *Η διανοητική δραστηριότητα συνδέεται με την ακοή.* Υπάρχουν στοιχεία για να υποστηρίξει κανείς την πρόταση ότι η διανοητική λειτουργία συνδέεται με την ακοή, παρά, ας πούμε, με την όραση, στο γνωμικό από το Ντουάου σχετικά με την ανατροφή των παιδιών, που αναφέρθηκε παραπάνω. Η πνευματική διαταραχή γίνεται αντιληπτή ως ένα είδος ακουστικής διαταραχής. Ωστόσο, η διανοητική δραστηριότητα δεν θεωρείται ότι εντοπίζεται πραγματικά στο αυτί ή στο κεφάλι. Ο Malinowski καταγράφει ότι «Η έδρα του *nanola*, του 'νου', τοποθετείται στο λαιμό, στο λάρυγγα, όπως λένε, εφόσον αυτό είναι το μέρος απ' όπου μιλά κανείς». ²¹ Κατά συνέπεια, στο Μασσίμ το να ακούς δεν σημαίνει απαραίτητα και ότι γνωρίζεις, τουλάχιστον όχι με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο «το ότι ακούς σημαίνει ότι καταλαβαίνεις» σε κοινωνικές επικεντρωμένες στο αυτί, όπως οι ινδιάνοι Σούγια στη Βραζιλία, ή «το να βλέπεις σημαίνει να πιστεύεις» στη Δύση. ²² Στο Μασσίμ, για να γίνει κάτι γνωστό θα πρέπει πρώτα να αρθρωθεί.

Στον κόσμο του Μασσίμ, λοιπόν, το να σκέφτεσαι φαίνεται να περιλαμβάνει την ίδια στιγμή το να μιλάς και το να ακούς τον εαυτό σου να μιλάει, είτε προς τα μέσα είτε προς τα έξω. Η περιγραφή του Malinowski για το πώς μαθαίνονται τα ξόρκια αφενός επιβεβαιώνει αυτό το σημείο και, αφετέρου, αποκαλύπτει το πώς η μνήμη υποτίθεται ότι εδράζεται σε ένα διαφορετικό μέρος του σώματος από το νου, δηλαδή στην κοιλιά:

*Θα πουν ότι κάποιος άντρας έχει καλό *nanola* όταν μπορεί να αποκτήσει πολλές φόρμουλες, αλλά παρόλο που μπαίνουν από τον λάρυγγα, με φυσικό τόπο, καθώς τις μαθαίνει, επαναλαμβάνοντάς τις λέξη προς λέξη, οφείλει να τις αποθηκεύσει σε ένα μεγαλύτερο και πιο ευρύχωρο δοχείο: καταποντίζονται ακριβώς στον πάτο της γαστέρας του.* ²³

Η ιδέα ότι η μνήμη κατοικεί στην κοιλιά εξηγεί γιατί ο μαθητευόμενος μάγος υποχρεούται να πιει αλατόνερο για να αποκαθάρει την κοιλιά του προτού δεχθεί τη διδασκαλία από τον καθοδηγητή του. Εξηγεί επίσης γιατί ο μάγος θα πρέπει να απέχει από το φαγητό ενόσω εξασκεί την τέχνη του. Η κοιλιά θεωρείται δοχείο για τις λέξεις που εσωτερικεύονται με την επανάληψη και ο τόπος απ' όπου εξέρχεται η μαγεία. Για να φτάσει η κοιλιά να περιέχει ή να εκπέμπει τη γνώση (διάβαζε: τη «δύναμη του θορύβου»), θα πρέπει πρώτα να αδειάσει από φαγητό.

Η συνειδητοποίηση αυτής της αντίθεσης μεταξύ φαγητού και «ηχητικής σκέψης», όπως θα ονομάζαμε την αντίληψη των Μασσίμ για τη διαδικασία της γνώσης, θα μπορούσαμε να πούμε ότι υποχωρεί, όπως υπονοείται στο ακόλουθο επεισόδιο από τους Τρόμπριανούς:

Μια μέρα ρώτησα μερικούς άντρες πού κατοικούσε η μαγεία. Ο Μπουνεμίγκα κούνησε το κεφάλι και είπε: «Νομίζω ότι οι πρόγονοί μας έκαναν λάθος σ' αυτό το σημείο, επειδή έλεγαν ότι η μαγεία έμενε στην κοιλιά. Αν αυτό ήταν αλήθεια, όταν αποπατούσαμε θα χάναμε όλη τη μαγεία. Οι πρόγονοί μας είχαν άδικο σχετικά με τη μαγεία. Νομίζω ότι μένει στα κεφάλια μας». ²⁴

Για τους προγόνους, όμως, η πεπτική οδός δεν ήταν η μοναδική οδός που οδηγούσε στην κοιλιά και οι λέξεις δεν αφομοιώνονταν με τον τρόπο που αφομοιώνεται το φαγητό. Ο αμοιβαίος αποκλεισμός φαγητού και απομνημόνευσης αναγνωρίζεται ακόμη στην Γκάουα. Εκεί, το «φαγητό» είναι μια μεταφορά για τη λησμονιά. Ο Μπουνεμίγκα, καθώς φαίνεται, έχει ήδη ξεχάσει πώς να θυμάται.

4) *Η γνώση θα πρέπει να μορφοποιείται σε λεκτικές φόρμουλες, όπως οι ομοιοκαταληξίες ή οι κοινοί τόποι, ώστε να μπορεί να απομνημονευτεί.* Οι θεωρητικοί της προφορικότητας, όπως ο Donald Lowe, φτάνουν να υποστηρίζουν ότι «Η έμμετρη απαγγελία των ρυθμικών φορμουλαϊκών εκφράσεων και των κοινών τόπων παρέχει ένα επικοινωνιακό πλέγμα που καθορίζει τη γνώση στον προφορικό πολιτισμό. Μόνο εκείνα τα φαινόμενα που εναρμονίζονται με τις ήδη υπάρχουσες φόρμουλες και τους κοινούς τόπους μπορούν να διατηρηθούν ως γνώση». ²⁵ Η σκέψη επομένως τείνει να είναι τυποποιημένη σε φόρμουλες, παρά αναλυτική.

Εις επίρρωση αυτής της πρότασης έρχεται το γεγονός ότι ο μαγικός λόγος στο Μασσίμ είναι εξαιρετικά τυποποιημένος σε φόρμουλες, περιλαμβάνει πολλά λογοπαίγνια και είναι έντονα επαναληπτικός. Σκοπός της επανάληψης, ωστόσο, φαίνεται να είναι περισσότερο η επίταση της παρουσίας παρά η αποθησαύριση της γνώσης, ενώ τα λογοπαίγνια είναι κατά κανόνα απόκρυ-

φα και εφευρετικά παρά κοινοί τόποι.²⁶ Επιπλέον, η γνώση ούτε αποθησαυρίζεται ούτε επικοινωνείται αποκλειστικά και μόνο μέσω της λεκτικής δομής των ξορκιών. Το φυσικό μέσο με το οποίο εκφέρονται τα ξόρκια έχει την ίδια σημασία. Πράγματι, το μέσο παίζει πρωταρχικό ρόλο τόσο στη σύλληψη όσο και στην επικοινωνία (ή την αποτελεσματικότητα) του μηνύματος. Για παράδειγμα, ένα ξόρκι για να γίνει ένα κανό ταχύ απαγγέλλεται μέσα σε έναν θύσανο από φύλλα πάνδανου, τα οποία κυματίζουν πάντα, ακόμα και με το παραμικρό αεράκι, και γι' αυτό υποδηλώνουν την κίνηση. Η εκφερόμενη λέξη εξαρτάται, επομένως, πολύ περισσότερο από την υλική της ενσωμάτωση στην πρακτική του Μασσίμ από όσο θα επέτρεπε η θεωρία του προφορικού τρόπου σκέψης.

Η θεωρία του προφορικού τρόπου σκέψης αδυνατεί επίσης να αποδώσει τη δέουσα σημασία σε μορφές σκέψης και επικοινωνίας άλλες από την ομιλία στις προφορικές κοινωνίες. Η γνώση μπορεί να κωδικοποιηθεί εξίσου και σε μη-λεκτικές μορφές. Για παράδειγμα, ο Patrick Glass έχει δείξει ότι η γνώση του αντρικού ρόλου στην τεκνοποιία εγχαρασσόταν στις πολεμικές ασπίδες των Τρομπριανών. Τα φαινομενικά αφηρημένα σχέδια είναι, στην πραγματικότητα, ανατομικά διαγράμματα. Αυτή η γνώση δεν ήταν δυνατόν να εκφραστεί με λόγια ακριβώς «εξαιτίας του φόβου μήπως προσβάλουν 'τα αυτιά των πνευμάτων'». ²⁷ Αυτή, λοιπόν, είναι μια περίπτωση γνώσης που οφείλει να κωδικοποιηθεί μη-λεκτικά για πολιτισμικούς ή θρησκευτικούς λόγους.

Ένας επιπλέον περιορισμός της γλώσσας που οι θεωρητικοί της προφορικότητας συχνά αδυνατούν να εκτιμήσουν σωστά είναι ότι οι λέξεις, ιδιαίτερα οι «σκληρές λέξεις», όπως αποκαλούνται στα Τρόμπριαντ (δηλαδή, λέξεις που λέγονται σε κατάσταση θυμού ή που δηλώνουν την αλήθεια), μπορεί να είναι ιδιαίτερα αξιωματιμότες. Η Annette Weiner έχει επισημάνει μια αξιοσημείωτη επιφυλακτικότητα στους Τρομπριανούς πληροφορητές της σε ό,τι αφορά την εκδήλωση των σκέψεων και των προθέσεων τους: στην πραγματικότητα, αυτές οφείλουν να παραμένουν κρυμμένες. Αντί να ορίζουν μια περίσταση με το να μιλούν γι' αυτή, οι Τρομπριανοί συχνά προτιμούν να εκφράζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους μέσω δώρων σε μορφή φαγητού, κοχυλιών του κούλα και άλλων μη-λεκτικών μέσων, όπως ο στολισμός του σώματος.²⁸

Όπως είδαμε, τα κοχύλια του κούλα και οι στολισμοί του σώματος αποτελούν επεκτάσεις των αισθήσεων. Αυτά τα μη-λεκτικά μέσα επικοινωνίας μπορεί να μεταφέρουν πολύ λεπτομερείς ή αναλυτικές αποτιμήσεις της αξίας ενός ατόμου (π.χ., τον σεβασμό που απολαμβάνει ένας άντρας από τον παρτενέρ του στο κούλα) ή της σημασίας μιας περίπτωσης. Από πού προέρχεται, λοιπόν, η ιδέα ότι η σκέψη στις προφορικές κοινωνίες είναι «μη-αναλυτική»; Προέρχεται από το ότι ο θεωρητικός της προφορικότητας προϋποθέτει πως η ομιλία κατέχει την πρωτοκαθεδρία και ψάχνει μόνο στις γλωσσικές χρήσεις για αποδείξεις «αναλυτικών» τρόπων σκέψης. Μη βρίσκοντας τίποτα περισσότερο από φόρμουλες που χρησιμοποιούνται στη δημόσια ρητορεία, τη μαγεία και την αφήγηση των μύθων, ο θεωρητικός της προφορικότητας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η σκέψη στις προφορικές κοινωνίες είναι μη-αναλυτική. Αλλά αυτό είναι ένα προαποφασισμένο συμπέρασμα, αν αυτοί είναι οι μόνοι χώροι όπου είναι προετοιμασμένος να κοιτάξει ο αναλυτής!

5) Η εξατομίκευση (η ορθολογική δόμηση) των ιδεών, όπως και των ανθρώπων, είναι συγκριτικά ασήμαντη. Αυτός ο κλάδος της θεωρίας του προφορικού τρόπου σκέψης υποστηρίζει ότι η

σκέψη στους προφορικούς πολιτισμούς τείνει να είναι διάχυτη ή «συμμετοχική» (που σημαίνει συναισθηματική), εν αντιθέσει προς την «ορθολογική» σκέψη. Η θεωρία, σύμφωνα με τον Lowe, υποστηρίζει ότι «Η ομιλία αφομοιώνεται άμεσα από το αυτί, χωρίς τη μεσολάβηση του ματιού. Και συγκινούμαστε περισσότερο από τον ήχο απ' ότι από την όραση, εφόσον η πρώτη μας περιβάλλει, ενώ η τελευταία δημιουργεί αποστάσεις».²⁹ Επίσης, η δομή της προσωπικότητας στις προφορικές κοινωνίες θεωρείται πιο συλλογική, παρά ατομικιστική (ή κοινωνιοκεντρική αντί για εγωκεντρική), επειδή η ακοή είναι πιο «κοινωνική» αίσθηση.

Η περιγραφή του Giancarlo Scoddi για τη μαθητεία των ξυλογλυπτών των πρωραίων πινάκων στην Κιτάβα παρέχει ένα διδακτικό πλαίσιο για την εξέταση αυτής της πρότασης. Ένα από τα στάδια στη μυητική τελετουργία για έναν μαθητευόμενο ξυλογλύπτη περιλαμβάνει την εκ μέρους του ξυλογλύπτη-μυητή απαγγελία ενός ξορκιού, καθώς αυτός και ο μουσόμενος σκύβουν πάνω από μια λιμνούλα με νερό. Το ξόρκι υποτίθεται πως παρακινεί τον μαθητευόμενο να βλέπει τον εαυτό του σαν αντανάκλαση, ή κατοπτρικό είδωλο, του δασκάλου του:

Ο νους του μουσόμενου, όπως και ο νους του κατοπτρικού του είδωλου, του ξυλογλύπτη-μυητή, «περιτυλίγεται» ή «ενθυλακώνεται» [στην πορεία της τελετουργίας] από μια εξωτερική δύναμη, που μερικές φορές θεωρείται ότι είναι ο μυθικός ήρωας Μονικινίκι... Οι τελεστές [που έχουν γίνει ένα] είναι προσωρινά «τυφλοί». Κατά τη διάρκεια της τύφλωσης των τελεστών, ο ήρωας Μονικινίκι, που αναπαριστάται ... ως «Κραυγή», σκορπά τη δημιουργική του δύναμη πάνω τους, και αυτοί με τη σειρά τους «σκορπούν» την ίδια δύναμη, ως «εικόνες», στους κοινούς θνητούς».³⁰

Ο ξυλογλύπτης-μυητής είναι ο σύνδεσμος μεταξύ του μουσόμενου και του πολιτισμικού ήρωα Μονικινίκι, όπως ακριβώς οι πρωραίοι πίνακες που έχει σκαλίσει διαμεσολαβούν το πρώτο, εκ μέρους του μουσόμενου, «όραμα» του αφηρημένου μοντέλου (την ιδεατή μορφή του πρωραίου πίνακα) που θα αναπαραγάγει αργότερα στο δικό του έργο. Σκοπός της τελετουργίας είναι να μετασχηματίσει αυτή τη σχέση από σχέση μεσολάβησης σε σχέση ταύτισης. Εξού και ο έντονα «συμμετοχικός» και «συγκεχυμένος» χαρακτήρας της, όπως θα έλεγαν ο McLuhan και ο Ong.

Παρόλο που σίγουρα μπορούμε να εντοπίσουμε αρκετές περιπτώσεις «μυστικιστικής συμμετοχής», όπως η παραπάνω, στον πολιτισμό του Μασσίμ, υπάρχει μια ανάλογη, αν όχι ισχυρότερη έμφαση, στη διαφοροποίηση. Οι άνθρωποι διακρίνονται μεταξύ τους μέσω των διατροφικών απαγορεύσεων που τηρούν και, αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, μέσω των ήχων που παράγουν. Για παράδειγμα, το κροτάλισμα της σπάτουλας [lime spatula] μέσα στην κολοκύθα [lime gourd] είναι ένα αποκλειστικό προνόμιο των αρχηγών στα Τρόμπριαντ, κάτι που οι κοινοί θνητοί απαγορεύεται να μιμηθούν.

Οι άνθρωποι διακρίνονται, πριν απ' όλα, από τα πρόσωπά τους. Το πρόσωπο των παιδιών θεωρείται ότι μοιάζει με τη μορφή του πατέρα τους, τόσο σε κείνους τους πολιτισμούς όπου αναγνωρίζεται η φυσική πατρότητα, όσο και στα Τρόμπριαντ, όπου δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο.³¹ Η σημασία αυτής της ομοιότητας έγκειται στο γεγονός ότι είναι μέσω του πατέρα που το άτομο συνδέεται με τον κόσμο έξω από τα όρια του δικού του/ της μητρογαμμικού υπο-κλαν (susu ή dala). Όπως το θέτει η Nancy Munh, η εμφάνιση του προσώπου είναι «το πεδίο της συσχέτισης με τον άλλο ή με μια εξωγενή, εξωτερική τάξη».³² Έτσι, η «επέ-

κταση προς τα έξω» του ατόμου είναι ήδη ορατή, ήδη υπονοούμενη, στα χαρακτηριστικά του προσώπου αυτού του ατόμου κατά τη γέννηση. Το άτομο θα περάσει τη ζωή του καθιερώνοντας συνεχώς νέες διεπαφές με τον εξωτερικό κόσμο μέσα από τη διανομή του φαγητού, την ερωτοτροπία, το “kulaing”, και ούτω καθεξής – εν ολίγοις, όλες τις κονίστρες όπου η ίδια η ατομική φήμη κάποιου μπορεί να αυξηθεί μέσα από την ανταλλαγή.

Απο-υποστασιοποιώντας τις αισθήσεις

Μπορούμε, επομένως, να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει καμία εσωτερική σύνδεση μεταξύ προφορικότητας και ακουστικότητας. Η σημασία της ακοής στην επιστημολογική (και αισθητική) τάξη ενός δεδομένου πολιτισμού δεν μπορεί να εξηγηθεί με βάση την παρουσία ή την απουσία της γραφής. Στην πραγματικότητα, όπως παρατηρεί η Constance Classen, «υπάρχει τόση αισθητηριακή ποικιλομορφία στους επονομαζόμενους προφορικούς πολιτισμούς, όση και μεταξύ αυτών των πολιτισμών και της [εγγράμματης] οπτικοκεντρικής Δύσης». ³³ Ορισμένοι «προφορικοί πολιτισμοί» δίνουν προνομιακή θέση στην οσμή, άλλοι στην αφή: συμβαίνει πολλοί προφορικοί πολιτισμοί να αποδίδουν θεμελιώδη συμβολική σημασία στον ήχο και την ακοή (όπως στην περίπτωση του κόσμου του Μασσίμ), αλλά υπάρχουν επίσης και εκείνοι που δίνουν προνομιακή θέση στην όραση. Σε κάθε περίπτωση, δεν είναι το ποια αίσθηση αντιμετωπίζεται ως κυρίαρχη το στοιχείο που δίνει σ' έναν πολιτισμό το διακριτό του χαρακτήρα. Αντίθετα, είναι ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο διακρίνονται αλλά και συνδυάζονται μεταξύ τους οι αισθήσεις στην πράξη, σύμφωνα με το αισθητηριακό μοντέλο του συγκεκριμένου πολιτισμού. Στην περίπτωση του κόσμου του Μασσίμ, οι αισθήσεις ταξινομούνται και χρησιμοποιούνται ώστε να μεγιστοποιηθεί η «επέκταση προς τα έξω» του ατόμου. Αυτό προκαλεί έναν διακριτό τρόπο ύπαρξης-στον-κόσμο, έναν τρόπο σύμφωνα με τον οποίο το να καταπιέζει κανείς την όρεξή του, να νιώθει ευδιάθετος και να εμφανίζεται (και να μυρίζει) απαστράπτων επισωρεύονται ως προς τα αποτελέσματά τους, έτσι ώστε το συγκεκριμένο πρόσωπο να καταλήγει να γίνει αντικείμενο ενδιαφέροντος και σχολιασμού σε μεγάλη έκταση.

Μετάφραση: Πάνος Πανόπουλος

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Απόσπασμα από το βιβλίο του David Howes *Sensual Relations: Engaging the Senses in Culture and Social Theory* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2003). Το συγκεκριμένο απόσπασμα, υπό τον τίτλο “Sound Thinking”, αναδημοσιεύεται από τον τόμο *Aural Cultures* (Jim Drobnick, ed. Toronto: YYZ Books/ Walter Phillips Gallery Editions, 2004).

** Λέξη της γλώσσας pidgin για το *kula ring* (δακτύλιος του *κούλα*). Η γλώσσα pidgin είναι η μελανησιακή lingua franca, που έχει δημιουργηθεί από τη μείξη των τοπικών γλωσσών με τα αγγλικά (Σ.τ.Μ.).

1. Βλέπε Marshall McLuhan, *The Gutenberg Galaxy* (Toronto: University of Toronto Press, 1962) και Walter J. Ong, *Orality and Literacy* (New York: Methuen, 1982). Διαφορετικές πτυχές της θεωρίας του προφορικού-ακουστικού τρόπου σκέψης μπορεί κανείς να βρει να επανεμφανίζονται στα έργα πολλών ανθρωπολόγων, όπως ο Jack Goody, *The Domestication of the Savage Mind* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977) και ο Stephen Tyler, *The Unspeakable: Discourse, Dialogue, and Rhetoric in the Postmodern World* (Madison, WI: University of Wisconsin Press, 1987). Κάποια από τα αξιώματά της ξεχωρίζουν επίσης ως κοινοί τόποι στο έργο θεωρητικών του πολιτισμού όπως ο Donald Lowe, *History of Bourgeois Perception* (Chicago: University of Chicago Press), 1982) και ο Derrick De Kerckhove, *The Skin of Culture: Investigating the New Electronic Reality* (Toronto: Somerville House, 1995).

2. Annette Weiner, *The Trobrianders of Papua New Guinea* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1988), 159-61.
3. Bronislaw Malinowski, *Argonauts of the Western Pacific* (New York: E. P. Dutton, 1961), 167.
4. Weiner, 9.
5. Bronislaw Malinowski, *Coral Gardens and Their Magic*, vol. 1. (Bloomington: Indiana University Press, 1965), 227.
6. Nancy Munn, *The Fame of Gawa: A Symbolic Study of Value Transformation in a Massim (Papua New Guinea) Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), 49.
7. Βλέπε Munn, *The Fame of Gawa*, 89-101. Βλέπε περαιτέρω Malinowski, *Argonauts*, 336· Weiner, 69.
8. Βλέπε Nancy Munn, “Gawan Kula: Spatio-temporal Control and the Symbolism of Influence”. Στο *The Kula: New Perspectives on Massim Exchange*, eds. Jerry W. Leach and Edmund Leach (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 278, 284-86.
9. Weiner, 143· Munn, *The Fame of Gawa*, 106.
10. Malinowski, *Argonauts*, 199.
11. Munn, “Gawan Kula”, 277. Βλέπε περαιτέρω Susan Montague, “Trobriand Gender Identity”. *Mankind* 14:1 (1983): 33, 42.
12. Βλέπε Shirley Campbell, “Attaining Rank: A Classification of Kula Shell Valuables”. Στο *The Kula: New Perspectives on Massim Exchange*, eds. Jerry W. Leach and Edmund Leach (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).
13. Campbell, 234.
14. Campbell, 234· Munn, *The Fame of Gawa*, 114.
15. Campbell, 236.
16. Reo Fortune, *Sorcerers of Dobu* (New York: E. P. Dutton, 1963), 221.
17. Weiner, 139.
18. Munn, *The Fame of Gawa*, 112-13.
19. Geza Roheim, *Psychoanalysis and Anthropology* (New York: International Universities Press, 1950), 198.
20. Patrick Glass, “The Trobriand Code: An Interpretation of Trobriand War Shield Designs”, *Anthropos* 81 (1986): 47, 56.
21. Malinowski, *Argonauts*, 408-9 και *Coral Gardens*, vol. 1, 445. Ο ίδιος συσχετισμός απαντάται και στο Ντόμπου και, σε μια πιο αποδυναμωμένη μορφή, στο Γκάουα. Βλέπε Fortune, 168· Munn, *The Fame of Gawa*, 68.
22. Βλέπε David Howes, ed., *The Varieties of Sensory Experience: A Sourcebook in the Anthropology of the Senses* (Toronto: University of Toronto Press, 1991), 175-78· Tyler, 149-70.
23. Malinowski, *Argonauts*, 409. Βλέπε περαιτέρω Munn, *The Fame of Gawa*, 228, 290 n. 32.
24. Annette Weiner, *Women of Value, Men of Renown: New Perspectives in Trobriand Exchange* (Austin: University of Texas Press, 1976), 252.
25. Lowe, 3 (η έκφραση έχει προστεθεί).
26. Βλέπε Malinowski, *Argonauts*, 441, 448, 452.
27. Glass, 60.
28. Βλέπε Weiner, *The Trobrianders*, 39 και *Women of Value*, 86-7, 212 και Annette Weiner, “From Words to Objects to Magic: Hard Words and the Boundaries of Social Interaction”, *Man*, n.s., 18 (1983): 690. Βλέπε περαιτέρω Munn, *The Fame of Gawa*, 68.
29. Lowe, 7.
30. Giancarlo Scoddi, “Aesthetics: The Significance of Apprenticeship on Kitava”, *Man*, n.s., 17 (1982): 74, 79.
31. Βλέπε Bronislaw Malinowski, *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia* (New York: Harcourt, Brace and World, 1929), 204· Weiner, *Women of Value*, 123· Munn, *The Fame of Gawa*, 142-43.
32. Munn, *The Fame of Gawa*, 143.
33. Constance Classen, *Worlds of Sense: Exploring the Senses in History and Across Cultures* (New York and London: Routledge, 1993), 122. Στο *The Color of Angels: Cosmology, Gender and the Aesthetic Imagination* (New York and London: Routledge, 1998), η Classen συνεχίζει την ανάλυσή της για να τεκμηριώσει την αισθητηριακή ποικιλομορφία στο εσωτερικό του Δυτικού πολιτισμού.